

Epameinóndás, thébský generál a „hrobař“ spartské moci ve slavné bitvě u Leuktry (371 př. n. l.)

Autor: David Grant

V uplynulých třech týdnech jsem se podrobně věnoval dějinám Sparty a nyní tak nastal čas učinit závěry a zjistit, jaká poučení lze načerpat z jejího osudu. Slouží totiž jako vynikající případová studie, jež názorně ukazuje jak výhody, které společnosti nabízí věrnost zvykům předků, tak i rizika spojená se zásahy do její přirozené struktury.

Jedním z největších kladů tradičních společností bývá domácí smír a klid. Nejen že se jen minimálně vyskytují občanské války, zřídka a omezené bývají i sociální nepokoje jako takové; lidé uznávají autority a problémy řeší v rámci zavedených struktur. Takto poklidná společnost dopřává lidem značnou svobodu v mezích tradice i duševní klid, tedy něco, co zůstává pro řadu dnešních lidí nedosažitelné. Návdavkem k absenci společenských otřesů bývá v takovémto prostředí i mnohem snazší řešení těch problémů, které přece jen nastanou.

Cestou k poklidu tradičních společností je jejich neměnnost v čase – věci se v nich dělají stejně, jako se dělaly odjakživa. Svět kolem se však mění: pomalu i náhle, což vystavuje tradiční společnosti hrozbě, že se se změněnými podmínkami nedokáží dostatečně pružně vypořádat. Jak se svět proměňuje, společenské struktury vytvořené jako reakce na určité podmínky zastarávají, a drží-li se společnost svých tradic příliš sveřepě, nedokáže se přizpůsobit a dost možná čeká ji podmanění či zničení.

Sparta však tuto tezi vyvrací. Dvě století byla politicky dominantní mocností v Řecku a současně i ztělesněním klasických ctností. Zbožnost, úcta k autoritě, hierarchie, pevně stanovené role pohlaví a respekt k tradici – to byla hlavní pilíře spartské společnosti po většinu jejích dějin. Zároveň však byli Spartané také odvážnými inovátory, schopnými přizpůsobit se celé řadě situací. Můžeme tedy říci, že se Spartě podařila kvadratura kruhu, když spojila věrnost tradici s přizpůsobivostí; dichotomie konzervatismu a inovativnosti však při bližším zkoumání beztak neobstojí.

Ve skutečnosti totiž neexistuje nic jako „měnící se okolnosti“, ale vždy jen určité konkrétní okolnosti, které se mění. Společnost pak nemusí být připravena měnit se v reakci na úplně všechny představitelné nové situace, ale jen na ty, které mohou s přiměřenou pravděpodobností nastat. A ty společenské instituce, jež byly vytvořeny v souladu s lidskou přirozeností, nejspíš nebude třeba měnit nikdy.

Spartané si vedli dobře, i tak se však dopustili řady omylů. Lykúrgovské reformy ze 7. a 6. století př. n. l. byly ve své době radikálními změnami, a tak svým rozsahem nevyhnutelně zašly příliš daleko. Většina těchto omylů nebyla pro tamější společnost smrtelná, jejich dopady však byly přinejlepším rozporuplné.

Vezměme si třeba hospodářství: rozdělení půdy spartským občanům z nich podle tehdejších měřítek bez výjimky učinilo boháče; státní vlastnictví pozemků a omezení oběhu zlata a stříbra mělo za cíl upravit rozdělení bohatství s co nejmenší mírou nespokojenosti. Po zavedení reform tak byli spokojeni všichni (tedy kromě héliotů) a náklady na získání dalšího majetku byly natolik astronomické, že se o to dlouho nikdo vlastně ani nepokoušel. Socioekonomické uspořádání Sparty tudíž bylo velice stabilní.

Konzervativním opatřením byla i spartská říše. Mesénii Spartané ovládli, aby zbohatli – nadvlády v Řecku pak docílili proto, aby bohatí zůstali. Jejich ekonomika byla zemědělská, což omezovalo celkovou míru bohatství, dokázala však živit spartskou armádu, která zase dokázala zajistit státu všechny potřebné peníze, alespoň zpočátku. V průběhu **Peloponéské války** se však Sparta musela spoléhat na perskou štědrost, aby zaplatila žoldnéře a námořnictvo. Když Peršané penězovod přerušili, museli účet zaplatit loňané. Spartská monetární chudoba tak měla světlé i stinné stránky: pomáhala udržovat klid doma, ztěžovala však chod a udržování její říše.

Za selhání lze označit i uspořádání spartánské říše. Když se v 6. století etablovala coby velmoc, nezačlenila Sparta své spojence do vlastního politického systému: zachovali si úplnou autonomii a na Spartu se spoléhali jen v oblasti ochrany před vnějšími nepřáteli. Když Sparta porazila nejprve Argos, následně Peršany a konečně i Athény, neměli už spojenci mnoho důvodů nadále jí zachovávat věrnost. Loňané sice oceňovali, že je Spartané nepřestávají bránit proti Persii, ale větší míru věrnosti Spartě nakonec prokázali hélioti než její ostatní spojenci.

Nejničivějším ze všech spartských omylů se pak ukázal pokus v podstatě zrušit rodinu. Ta sice ve Spartě existovala, nejviditelněji v podobě dvou královských domů, byla však oslabená a přehlížená. Kromě králů žili manželé odděleně a setkávali se jen příležitostně, aby si splnili své manželské povinnosti. Do věku sedmi let vychovávala syna takřka výhradně matka, aby následně vstoupil do *agogé*, kde prožil následujících třináct let. Po dosažení dospělosti dostal Spartiat přidělen předepsaný kus státem vlastněné půdy, z níž měl poté čerpat prostředky k obživě až do své smrti.

Spartané vlastně neměli rodiny a o jejich hmotné potřeby se od kolébky do hrobu staral stát. Muž tak neměl žádnou možnost, jak pozvednout postavení své rodiny – a tím pádem ani důvod se o to pokoušet. Nepotřeboval ani děti, aby se o něj postaraly ve stáří, a tak neměl příliš důvodů nějaké mít. Omezení rodinného života přispělo k vnitřní harmonii společnosti, protože zde oproti ostatním městům nedocházelo k ani zdaleka tolika svárům rodin a klanů o moc, ale příčiny úpadku sociální energie Sparty na přelomu 5. a 4. století i zmenšování počtu obyvatelstva je třeba hledat především v lykúrgovských reformách.

Z historie Sparty si tak můžeme odnést několik poučení. Zaprvé, **tradiční společnost nutně neznamená přehnané omezování vynalézavosti**. To, že lidé ctí způsoby svých předků, lidské i božské autority, a na kazatele utopismu hledí s podezřením, ještě neznamená, že se nedokáží vypořádat s novými okolnostmi. Procesními pravidly posedlá byrokracie bude v konfrontaci s něčím novým a nepoznaným paralyzována, zatímco společnost s institucemi zohledňujícími poznatky skutečné vědy o společnosti, ať už předávané prostřednictvím tradice nebo objevené pečlivým bádáním, si povede podstatně lépe.

Zadruhé, **hierarchie velice významně napomáhá souladu ve společnosti**. Podle Polybia má být hlavní předností demokracie, že nikomu nekřivdí, zatímco hierarchická společenská uspořádání prý vedou k zášti a konfliktům. Ve Spartě jistá míra zášti samozřejmě existovala – mothaxové (*lidé částečně spartské krve – pozn. DP*) se necítili dostatečně docenění a v 60. letech 4. století odhalil Agesilaos spiknutí Spartana a několika perioiků, kteří „chtěli sežrat Spartany zaživa“ – ale konflikty propukaly jen minimálně. Od druhé messénské války zkraje 7. století došlo i masovému povstání hélótů jen jedinkrát a krátce v 60. letech 5. století. Hierarchie ve Spartě znamenala uměřenost shora a úctu ze zdola, nikoliv drtivý útlak.

Zatřetí, **úspěšná společnost nakonec narazí na problém, jak do svých vlastních politických struktur včlenit cizince**. Lze to samozřejmě udělat lépe i hůře; rozdávat občanství na potkání každému, kdo se zrovna namane, patří k těm vůbec nejhorším přístupům. Jako klíčové se ovšem jeví nabízet svým spojencům nejen prospěch, ale také jim stanovovat nezanedbatelné povinnosti. Náklady i benefity spojenectví se Spartou však byly poměrně nízké, díky čemuž měli její spojenci možnost i zájem poohlížet se po ještě prospěšnějších alternativách. Hélóti oproti tomu i přes svou porobenou pozici zachovávali Spartě věrnost, neviděli totiž reálnou možnost jejího vylepšení.

Poznatky z dějin Sparty by se měly také stát dalším důkazem, že ti, podle nichž by evropské země měly vpustit na své území všechny zájemce v naději, že tito lidé do budoucna nijak neohroží stabilitu země, se snaží obelhat sami sebe. Do Evropy proudící hordy nebudou cítit ke státům, v nichž se usadí, žádnou věrnost, protože jediné, co s nimi stát udělá, bude zahrnutí sociálními dávkami a dalšími požitky. Nemalá část migrantů a jejich potomků si však rychle uvědomí, že vypleněním svých nových domovin se dá bohatství a moci získat ještě neporovnatelně více – a právě to také udělají.

Začtvrté, **omezení hospodářské dynamiky sice může prospět pevnosti a stabilitě společenského uspořádání, nebývá však zadarmo: bohatství se s časem umenšuje**. Podle dogmatických vyznavačů volného trhu je tato cena bez výjimky příliš vysoká. Sparťané však dilema zodpověděli opačně a po více než dvě století se jim dařilo velmi dobře. Kompromis mezi stabilitou a bohatstvím pochopitelně není takto přímočarý ani absolutní a bohatá, ale nestabilní společnost se vystavuje riziku podmaněná jinou, chudší společnost s větší *„asabíjí“*.

Sparťané však při zafixování svého hospodářského uspořádání zašli příliš daleko. Zemědělská ekonomika není ani zdaleka tak produktivní jako obchodní a největší odměnou za dosažení politické dominance zpravidla bývají právě výhodné obchodní dohody. Zda se Spartě mohlo

DÉLSKÝ POTÁPĚČ

vést lépe, kdyby diverzifikovala své hospodářství, výměnou za lehké navýšení nestability, není s ohledem na její jedinečné postavení snadné říct, ale neúspěšnější říše - Persie, Kartágo, Řím - tak učinily a nejen že dosáhly výše než Sparta, ale také na tomto zenitu setrvaly déle.

A konečně: **rodina je zcela nepostradatelnou sociální technikou**. Přestože obyvatelstvo Sparty původně početně převyšovalo všechny ostatní řecké státy, časem se zmenšovalo, protože rodinu coby nástroj regulace a podpory reprodukce prostě nelze ničím nahradit. Héloti se množili a Sparťané vymírali. Výchova ke ctnosti a úcta k tradici nabízela Sparťanům alternativy, ale ani kvalita nedokáže vždy plně vyrovnat kvantitu.

V srpnu 479 př. n. l. se velitel řeckých spojeneckých vojsk regent Pausániás ocitl v ošemetné situaci. Peršané se mu už týdný odmítali postavit v bitvě a místo toho dotírali na jeho zásobovací linie. A aby toho nebylo málo, když nařídil taktický ústup, vydala se skoro celá řecká armáda opačným směrem. **Aristeidem** vedení Athéňané alespoň zůstávali na svých pozicích, když Pausánia, který se tento zmatek pokoušel nějak vyřešit, postihla další rána osudu. Při pohledu na zmatek v řeckých vojích a izolaci Sparťanů se perský velitel Mardonius rozhodl chopit nabízené příležitosti a zničit nejnebezpečnější řecké síly, a tak vydal rozkaz k útoku.

Spartský generál si tehdy musel pomyslet „no konečně!“. Peršané dávali přednost boji na dálku, proto dal Pausániás pokyn lehké pěchotě, aby se s nimi střetla a přitáhla je blíž. Když se dostali příliš blízko, než aby mohli uniknout, vyslal Pausániás do útoku své hoplíty. Jejich drtivý nápor okamžitě prolomil řady perské lehké pěchoty, která se obrátila na útěk, a i když byla těžká pěchota perského vojska vyzbrojena a vycvičena lépe, proti lakedaimonským nemohla obstát. V rozporu se zavedenou praxí vedl Pausániás své muže při pronásledování poraženého nepřítele až k perskému táboru. Na jeho opevněních byli Sparťané načas zastaveni, když je ale posílili Aristeidovi Athéňané, obranu prorazili a perskou armádu rozprášili.

Bitva u Platají definitivně utvrdila svobodu Západu, o jehož osudu pak v průběhu dalších dvou a půl milénií rozhodovali samotní Zápaďané. Sparťany bychom tak měli obdivovat a cítit k nim vděk hned ze dvou důvodů: nejen kvůli jejich příkladu osobní i politické ctnosti, ale také za zajištění samotného přežití západní civilizace - alespoň do dnešních dní.

Úvaha Davida Granta **Final Lessons from Sparta** vyšla na stránkách Social Matter 21. září 2015